

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL TOURISM IN THE CONTEXT OF THE FUNCTIONING OF THE NATIONAL TOURISM ORGANIZATION OF UKRAINE

Наукове дослідження присвячено актуальним питанням дослідження екологічного туризму в умовах діяльності Національної туристичної організації України, що у перспективі призведе до комплексного ефекту. Встановлено, що різноманітність джерел фінансування дає можливість формувати поліваріативні стратегії розвитку об'єктів екологічного туризму. Виявлено, що екологічний туризм є одним із альтернативних видів туризму. Досліджено, що Національна туристична організація України формує додаткові зв'язки та налагоджує взаємодію суб'єктів туристичної сфери з органами державної влади, територіальними громадами та суміжними галузями. Здійснено опитування респондентів щодо визначення середнього значення загальної суми коштів, яку турист готовий витратити під час відвідування екологічних об'єктів протягом одного дня туру в Житомирській області у 2021 р. Встановлено основну структуру витрат відвідувача на туристичні послуги. Виявлено пріоритетність потреб туристичних послуг у відвідувачів екологічних об'єктів протягом одного дня туру. Визначено основну можливу частоту подорожей об'єктами екологічного туризму. Запропоновано пропозиції респондентів щодо облаштування інфраструктури локацій. Здійснено розрахунок формули економічної ефективності визначення можливостей проекту потенційного об'єкту екологічного туризму, на основі якої туристичні організації, громади, органи державної влади зможуть прийняти рішення про доцільність реалізації проекту.

Ключові слова: екологічний туризм, управління дестинаціями, фінансові можливості туристів, національна туристична організація, економічна ефективність.

The scientific research is devoted to topical issues of ecological tourism research in the conditions of the National Tourism Organization of Ukraine, which will lead to a complex effect in the long run (it will consist of supporting local business, creating jobs, rationalizing the use of resources, preserving biodiversity, improving infrastructure, forming a national tourist image and respectful attitude to the lifestyle, culture and traditions of local residents). It has been established that the variety of sources of financing makes it possible to form multivariate strategies for the development of ecological tourism facilities. It has been found that ecological tourism is one of the alternative types of tourism, which is considered as one of the ways to improve the economic life of communities, since this type of tourism contributes to increasing public awareness of the values of the environment and natural resources, the formation of additional financial opportunities for the preservation of destinations, especially in «critical» locations that lack viable economic alternatives. It has been investigated that the National Tourism Organization of Ukraine forms additional connections and establishes the interaction of subjects of the tourism sphere with state authorities, territorial communities and related industries. A survey of respondents has been conducted to determine the average value of the total amount of money that a tourist is willing to spend when visiting ecolocations during a one-day tour to Zhytomyr Region in 2021. The basic structure of visitor spending on tourist services has been established. The priority of tourist service needs of visitors to ecolocations during one day of the tour has been revealed. The main possible frequency of trips to the objects of ecological tourism has been determined. Respondents' suggestions for arranging the infrastructure of the locations have been offered. The calculation of the economic efficiency formula for determining the possibilities of the project of a potential object of ecological tourism has been carried out, on the basis of which tourist organizations, communities, and state authorities will be able to make a decision about the feasibility of implementing the project.

Key words: ecological tourism, destination management, financial capabilities of tourists, national tourism organization, economic efficiency.

УДК 338.48:379.85(477.42)

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.76-10>

Тищенко С.В.

к.е.н., доцент кафедри економіки, підприємництва та туризму
Поліський національний університет

Осіпчук А.С.

асистент кафедри економіки, підприємництва та туризму
Поліський національний університет

Tyshchenko Svitlana

Polissia National University

Osipchuk Anna

Polissia National University

Постановка проблеми. Екологічний туризм поступово починає займати значну нішу у світовій індустрії туризму. За прогнозами експертів Всесвітньої туристичної організації (СOT), екологічний туризм і надалі розвиватиметься такими ж високими темпами. І це в першу чергу благотворно вплине на економічний розвиток країн, які ще не втратили свої безцінні природні ресурси. Екотуризм по своїй суті покликаний захищати та охороняти природу, пропонуючи туристам всю красу природи певної дестинації. У цьому його суттєва відмінність від інших типів туризму, які навпаки в основному завдають шкоди навколишньому середовищу. Національна туристична організація України як раз і сприяє сталому розвитку туристичної галузі, призиває до більш раціонального та дбайливого використання природних та культурно-історичних пам'яток, різних видів природних ресурсів. Це дозволить уникнути або звести до мінімуму негативні наслідки від функціонування світової туристичної індустрії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління регіональним розвитком туризму та організації системи менеджменту в туризмі досліджують такі вчені як Стеченко Д. М., Безуглий І. В., Турло Н. П., Мархонос С. М. [10], Семенов В. Ф., Герасименко В. Г., Горбань Г. П., Богадьорова Л. М. [9], Кіптенко В. К. [4]. Брич В., Галиш Н. [2], Забуранна Л. В., Кулік А. В. [3], Лебедев, І. В. [5], Шкарлет С. М. [8] та ін. займаються

питаннями сталого розвитку туризму, досліджуючи існуючі перешкоди та шляхи їх подолання. Всесвітня рада з подорожей і туризму (WTTC) [1] та Національна туристична організація України [6] працюють над низкою ініціатив зі сталого розвитку з провідними асоціаціями та організаціями, щоб гарантувати користь людям, бізнесовим структурам, а також навколишньому середовищу від подорожей та туризму. Враховуючи, що екологічний туризм здатен вирішити більшість проблемних питань системи взаємодії «суспільство-турист-навколишнє середовище», слід детально дослідити потенціал та ефект від екотуристичної діяльності.

Формулювання цілей статті. Основною метою даного дослідження є вивчення основ діяльності екологічного туризму в умовах функціонування Національної туристичної організації та виявлення основних шляхів реалізації зазначених проблем. Завдання: показати актуальність теми дослідження; виявити альтернативність екологічного туризму; дослідити основний вектор діяльності Національної туристичної організації України; здійснити опитування респондентів щодо визначення середнього значення загальної суми коштів, що турист готовий витратити під час подорожі; встановити основну структуру витрат відвідувача на туристичні послуги; виявити основну пріоритетність потреб туристичних послуг у відвідувачів; визначити основну можливу частоту подорожей об'єктами екологічного туризму; запропонувати пропозиції щодо облаштування інфраструктури локацій та здійснити розрахунок формули економічної ефективності об'єкту екологічного туризму.

Виклад основного матеріалу. Зростання кількості подорожей та обсягів туризму продовжує випереджати світову економіку: кількість міжнародних прибуттів, яка досягла 1,5 мільярда у 2019 році, досягне 1,8 мільярда до 2030 року [1]. Тому, важливо забезпечити стійке зростання галузі, що не нашкодить, а навпаки – позитивно вплине на громади, природні екосистеми, культурну спадщину, які є основними ресурсами туристичного сектору. Для організації та координації роботи комплексної системи галузей туризму слід створити стабільний керуючий компонент, який узгоджуватиме, консолідуватиме та контролюватиме суб'єкти туристичної діяльності.

В Україні з 2017 року функціонує Національна туристична організація, місією якої є організувати та консолідувати туристичну сферу, органів державної влади, місцевого самоврядування та академій, створення і розвиток мережі регіональних організацій з управління дестинаціями з метою формування сталого розвитку туризму в Україні. Наразі розбудова мережі організацій з управління дестинаціями в Україні відбувається

у відповідності із перспективним планом Національної туристичної організації – 2025, зокрема планується 4 Макрорегіональні хаби (Північно-Центральний, Південний, західний, Східний), 25 Регіональних туристичних організацій на рівні областей, 111 Локальних туристичних організацій на рівні районів та ОТГ [6].

Концепція розвитку сталого туризму в Україні здатна задовольнити наявні туристичні потреби, а також забезпечити можливість наступних поколінь аналогічними туристичними пропозиціями, що є основою заповідної складової екологічного туризму. Принципи екологічного туризму максимально наближені до завдань сталого розвитку не тільки туризму, а й інших сфер діяльності. Раціоналізація використання вичерпних ресурсів, скорочення та сортування відходів, рециркуляція води, збереження біорізноманіття, підтримка місцевого бізнесу, повага до побуту, культури та традицій місцевих жителів, створення робочих місць, доступність для різних груп населення – основні засади екотуристичної діяльності. Одним із найскладніших питань розвитку екотуристичної діяльності є обґрунтування доцільності та ефективності створення, облаштування, просування дестинацій. Туристичні організації орієнтуються на прибутки, тому інвестиційна привабливість, а також соціальний та інші ефекти є орієнтиром для останніх. Туристичні дестинації завжди насичені відповідними ресурсами природного та антропогенного походження, що потребують організації контролю та фінансування. Тому, фінансування туристичної дестинації навіть з природно-заповідним фондом є головним питанням у всьому світі.

З огляду на різноманітність джерел фінансування, можна формувати поліваріативні стратегії розвитку об'єктів екологічного туризму, а також природно-заповідного фонду, що включатимуть: державні інвестиції, ініціативи приватного сектору, міжнародне фінансування програм та реформ, продаж або оренда прав на зображення, взаємопродуктивний маркетинг (кросмаркетинг), громадське фінансування, пожертви тощо. Будь-яке фінансування повинно мати економічний ефект.

Дана концепція передбачає використання можливих способів залучення фінансових ресурсів для різних суб'єктів господарської діяльності в сфері екологічного туризму. Процес формування комфортних умов для споживача, закупівля додаткового обладнання та спорядження, створення позитивного іміджу і просування дестинації потребує додаткових коштів. Одним із джерел із зазначених коштів можуть виступати додаткові послуги, що можуть надаватися на еколокаціях, а це: послуги одноразового харчування та розміщення, вартість вхідних квитків на заповідних територіях, екскурсійного обслуговування, сувеніри місцевого обслуговування тощо.

Для визначення можливих фінансових джерел нами було сформовано та використано анкету щодо опитування потенційних екотуристів відповідно їх фінансових витрат на додаткові послуги на території еколокації за зазначеними категоріями (рис. 1). Зазначене опитування дало змогу побачити структуру основних потенційних джерел фінансового доходу еколокації від одного відвідувача, тобто вподобання сучасних туристів та розмір їх витрат під час подорожі, а також перспективні доходи суб'єктів туристичної діяльності, що обслуговують зазначену локацію.

В даному опитуванні було використано відповіді 124 респондентів Житомирської області яке проводилося з 01.10 – 15.12. 2021 року. Всі респонденти зазначили суму коштів, що готові сплатити за різні послуги, а саме: послуги одноразового харчування – 192 грн.; послуги розміщення на 1 ніч – 385 грн.; вхідні квитки на території об'єктів природно-заповідного фонду при умові облаштованої інфраструктури (марковані маршрути, інформаційні стенди, місця відпочинку та споглядання, послуги екскурсовода, санвузли, місця для збору сміття) – 130 грн.; послуги екскурсійного обслуговування – 116 грн.; сувеніри місцевого виробництва (вироби з дерева, шкіри, конопель, льону, вишиті рушники, продукти харчування та побуту ручної роботи тощо). Середнє значення загальної суми коштів, яку респондент готовий витратити під час відвідування еколокації протягом одного дня туру склали 1027 грн.

Отже, можна побачити, що в структурі витрат домінують послуги розміщення над іншими категоріями витрат що становлять 35%, витрати на покупку сувенірів місцевого виробництва 24%, послуги харчування 18%, вхідні квитки на території об'єктів природно-заповідного фонду 12%, екскурсійне обслуговування 11% (рис. 2).

Також, під час опитування, нами було здійснено виявлення пріоритетності потреб під час планування туристичної поїздки. Із 124 опитаних респондентів в пріоритеті є *важливість та цікавість екскурсії* – 34%; *важливість складової харчування* – 23%; *важливість ночівлі* – 22%; *важливість можливості купівлі сувенірів місцевого виробництва* – 11%; *важливість брати участь в майстер-класах* – 10% (рис. 3.). Слід зазначити, що екологічний туризм є одним із перспективних видів туризму для розвитку дестинації та туристичних організацій. Його особливістю є відносно дешевий спосіб подорожей і проведення дозвілля за невеликий період часу, тому доцільно пропонувати потенційним туристам бюджетний природоорієнтований туризм. Він в сьогодення поступово набуває все більшої актуальності та популяризації це підтверджується і нашими подальшими дослідженнями (рис. 4).

Респонденти відзначили, що мають можливість подорожувати об'єктами екологічного туризму з частотою *1 раз на 3 місяці* – 32% опитаних, *1 раз на рік* – 28%, *рідко* – 2%, *1 раз на місяць* – 14%, *часто* – 6%. Така структура від-

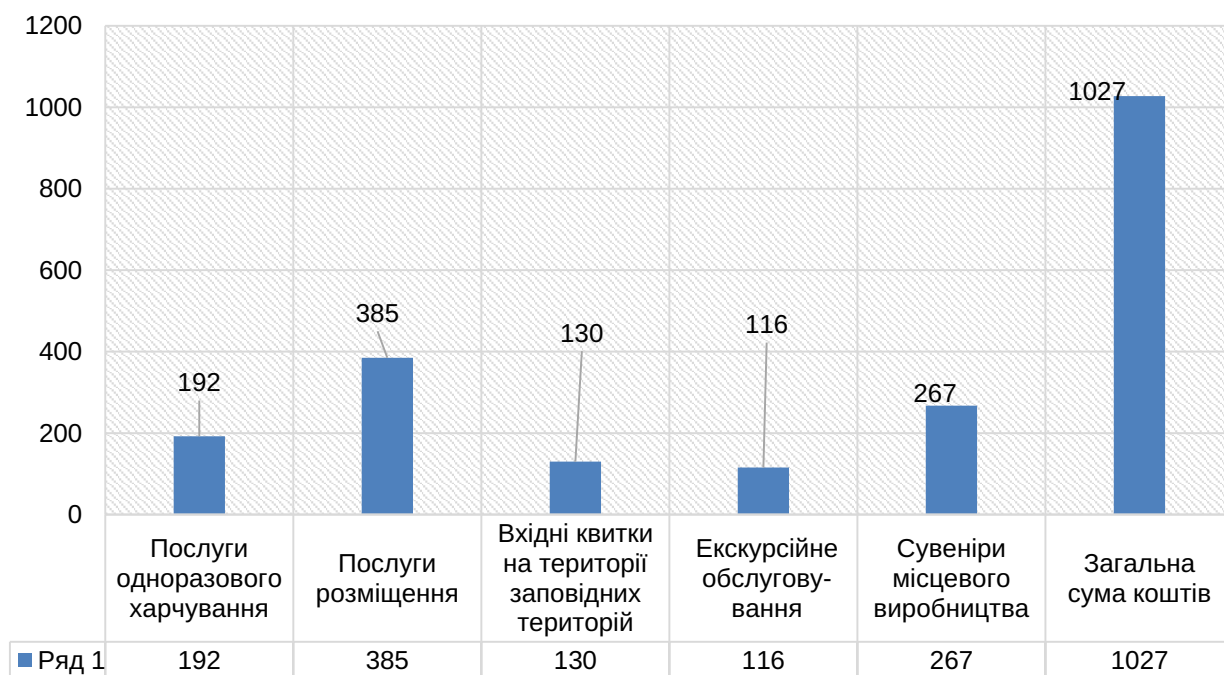


Рис. 1. Середнє значення загальної суми коштів, яку респондент готовий витратити під час відвідування еколокації протягом одного дня туру в Житомирській області у 2021 р.

Джерело: розроблено авторами на основі опитування

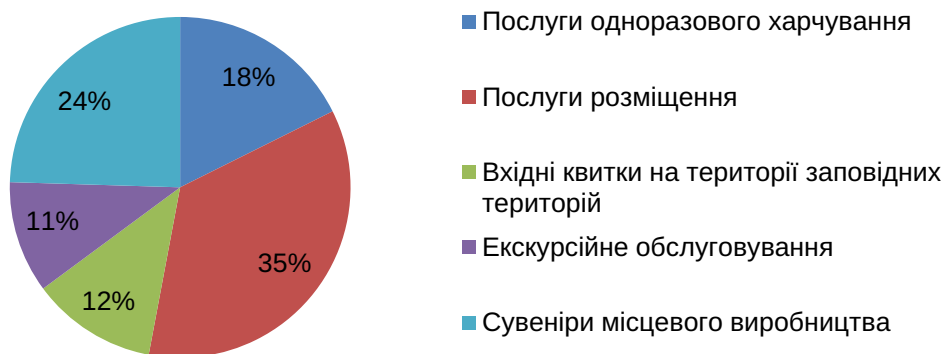


Рис. 2. Структура витрат на туристичні послуги відвідувача еколокації протягом одного дня туру в Житомирській області у 2021 р.

Джерело: розроблено авторами на основі опитування

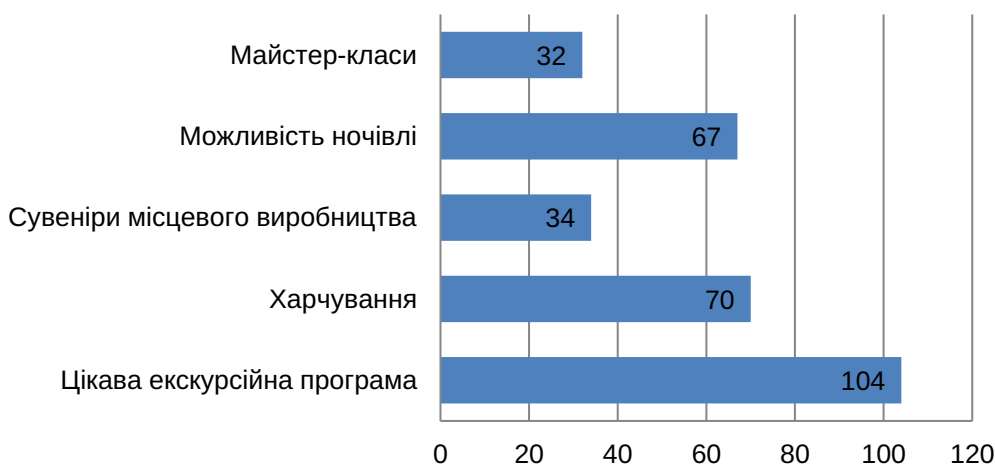


Рис. 3. Визначення пріоритетності потреб туристичних послуг у відвідувачів еколокацій протягом одного дня туру в Житомирській області у 2021 р.

Джерело: розроблено авторами на основі опитування

повідей обумовлена економічним та політичним станом в країні, соціальним забезпеченням населення, рівнем доходів та купівельною спроможністю респондентів.

Для розвитку екологічного туризму в дестинаціях, туристичні організації повинні дбати про відповідну інфраструктуру, що досить впливає на її відвідуваність та стабільний розвиток. Пропозиції респондентів щодо облаштування інфраструктури локацій екологічного туризму було оптимізовано та розділено на групи (рис. 5). Найбільше пропозицій пропонується по *інтерактивному доступу до інформації та маршрутів по об'єктам* – 164%; *екокемпінгу та альтанки* – 13,8%; *облаштувати додаткові місця харчування та ночівлі* – 11,2% респондентів. Частина респондентів наголошують на *обов'язковості установки урн для сміття* – 9,5% та *створення санвузлів* – 6,9%; інші хочуть *загального і комплексного створення і оновлення інфраструктури* – 8,6%; окремо виділяють *потребу у розвитку дитячої інфраструктури та анімації* – 4,3%; а також *екологічних таборів для школярів та заходи екопросвітництва* – 5,2%.

Респонденти наголошують на *бажанні отримувати якісний сервіс* – 6,0%; *створенні додаткового інформаційного наповнення локацій (довідкові стенди), іноземною мовою зокрема хочуть запровадити* – 4,3%. Найменшою за кількістю відповідей, проте важливою за змістом є пропозиція *забезпечення інклюзивності туристичних послуг* – 2,6%.

Якщо розглянути більш детально фінансові можливості респондентів стосовно ранжування туристичних послуг, то можна зазначити, що 33% опитуваних готові витратити на *послуги харчування* в діапазоні 50–100 грн.; 25% на *послуги розміщення* 300–500 грн. Респонденти 69% вважають, що оптимальною для вхідних квитків та екскурсійним обслуговуванням 76% на території ПЗФ є вартість до 100 грн. (рис. 6).

Із загальної чисельності опитаних розподіл загальної суми коштів, яку респонденти готові витратити на одну людину протягом одного дня туру також різний, 39% опитаних готові витратити від 500–1000 грн.; 35% від 1000–2000 грн.; 22% до 500 грн.; 4% більше 2000 грн. (рис. 7).

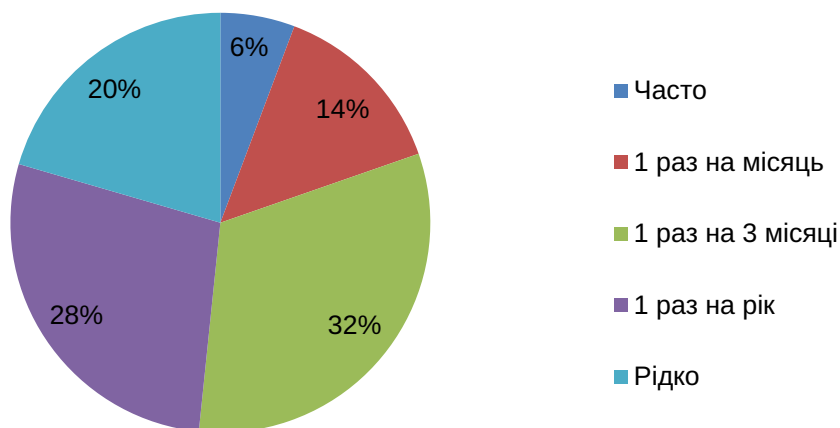


Рис. 4. Частота відвідування DESTИНАЦІЙ в ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ у 2021 р.

Джерело: розроблено авторами на основі опитування



Рис. 5. Пропозиції респондентів щодо облаштування інфраструктури локацій в ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ у 2021 р.

Джерело: розроблено авторами на основі опитування

Таким чином, з наведеної вище інформації можна зробити висновок, що доступна вартість для більшості потенційних туристів одноденного туристичного пакету з врахуванням харчування, вхідних квитків та екскурсійного обслуговування повинна коливатись у діапазоні від 500–1000 грн.

Оцінка економічної ефективності впливу для визначення можливості реалізації проекту потенційного об'єкту екологічного туризму є важливим

інструментом для обґрунтування його життєздатності і самоокупності. Під час визначення оцінки економічної ефективності потрібно враховувати, що зазвичай важко обґрунтовувати доцільність створення національного парку з погляду землекористування. Виникає питання альтернативних способів землекористування природних територій, таких як вирубка лісу в районі, будівництво дамби або розробка шахти – такі проекти розви-

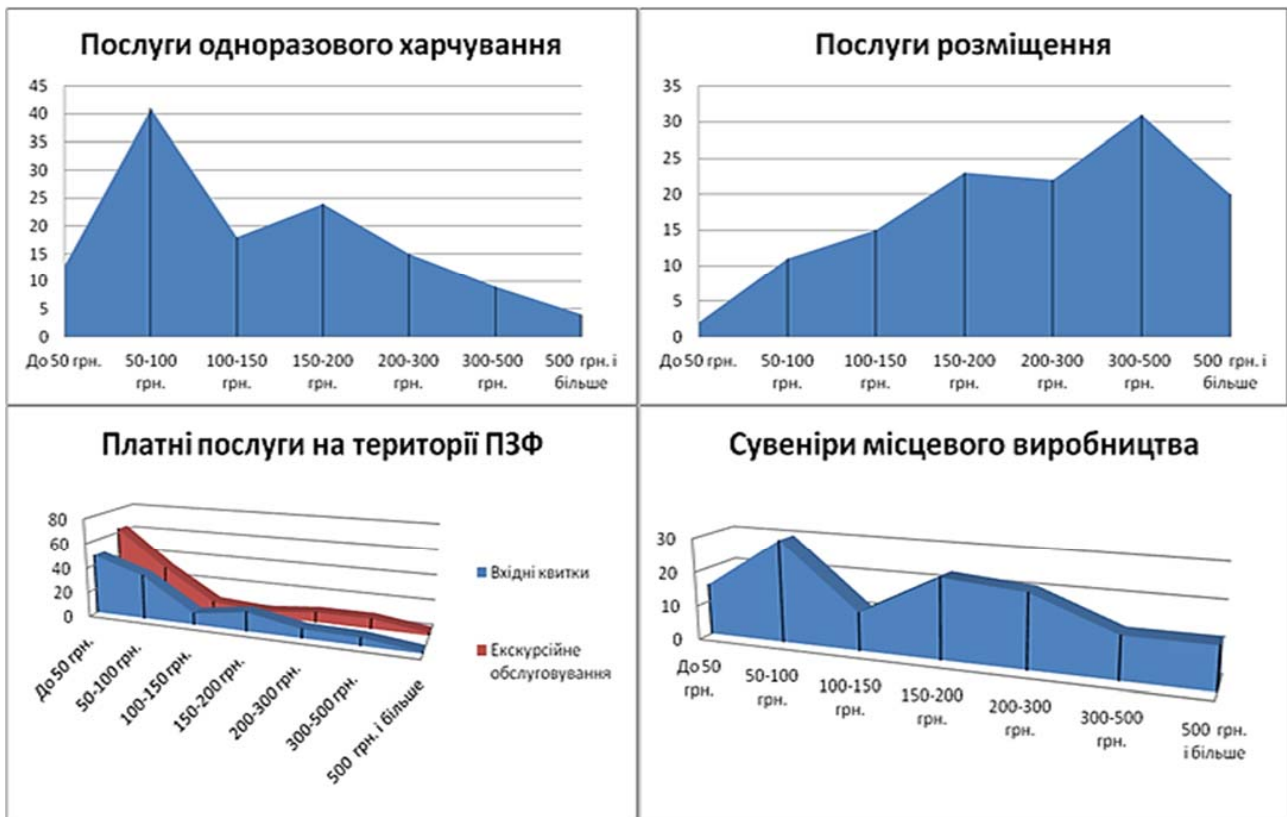


Рис. 6. Ранжування туристичних послуг

Джерело: розроблено авторами на основі опитування

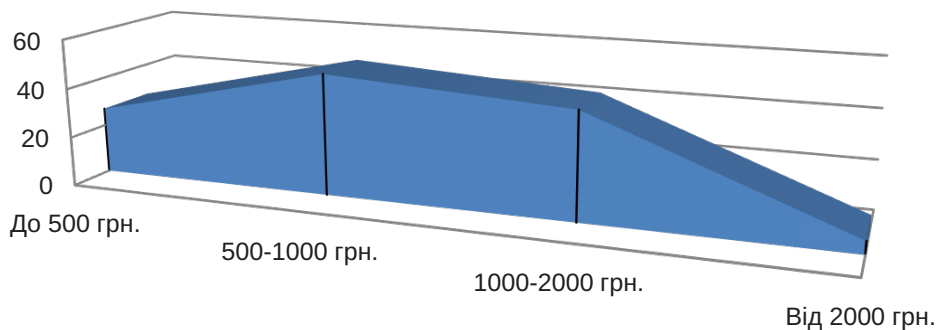


Рис. 7. Розподіл суми витрат на одnodенний туристичний пакет послуг

Джерело: розроблено авторами на основі опитування

тку показують помітний, швидкий та привабливий економічний результат, який зазвичай легко оцінюється.

Національна туристична організація орієнтується на розроблену Урядом України Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, метою якої є створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її у високоєфективну, інтегровану у світовий ринок галузь [6]. Основними напрямками Стратегії є забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури, а також формування і просування

позитивного іміджу України, як країни привабливої для туризму [7].

Функціонування екологічного туризму в контексті розвитку національних туристичних організацій повинно мати завжди позитивний ефект, який виражається в ефективності. До показників економічної ефективності туристської діяльності відносять показники частки зайнятих у сфері туризму в загальній кількості економічно активного населення регіону (розраховується у %), коефіцієнт використання номерного фонду (наявних місць), створюваний в галузях туризму валовий регіональний продукт (%), середня кількість туристів, що припадає на одного жителя регіону

(чол.), а також кількість туристів на одиницю місткості всіх місць розміщення (чол./місце) та питома вага послуг туризму в загальному обсязі платних послуг населенню регіону ($y\%$) [3, 11].

Розрахунок економічної ефективності екотуристичної діяльності дасть змогу передбачити результат діяльності екотуристичних дестинацій. Економічний ефект туристичної діяльності – це різниця між отриманими доходами територіальних громад від ведення туристичної та допоміжних видів діяльності до затрат на облаштування дестинацій та забезпечуючої інфраструктури. Для розрахунку економічної ефективності туристичної діяльності ($EkE\phi$) запропоновано взяти суму відношення кількості потенційних туристів на середні витрати на послуги одноразового харчування, послуги розміщення, вхідні квитки на території об'єктів природно-заповідного фонду, екскурсійне обслуговування, сувеніри місцевого виробництва та інші витрати, що для туристичної дестинації є доходами, до витрат на облаштування туристичних локацій та інфраструктури по кожному туристичному об'єкту (формула 1, розрахунок сумарної економічної ефективності регіону).

$$EkE\phi = \sum_{i=1}^n \frac{K * (C_x + C_e + C_b) - TC}{TC} \quad (1),$$

де K – кількість потенційних туристів;

C – середні витрати на харчування (C_x), екскурсійне обслуговування (C_e), вхідні квитки (C_b);

TC – загальні туристичні витрати на облаштування туристичних дестинацій та обслуговуючої інфраструктури.

Доходна частина формується на основі фінансових потоків від обслуговування туристів. Основними елементами доходу є харчування, ночівля, екскурсійне обслуговування, вхідна плата на території парків і заповідних зон. Додатково дестинація чи територіальна громада отримує надходження від продажу сувенірів місцевого виробництва, оренди спорядження, кемпінгів, палаток, проведення майстер-класів, використання автостоянки, продажу харчових продуктів та інших груп товарів.

Витратна частина включає формування фінансового бюджету для створення, облаштування та обслуговування туристичних локацій. Створення інфраструктури передбачає облаштування *дрібних елементів інфраструктури* та масштабних проектів. До *дрібних елементів інфраструктури* слід віднести: встановлення описових табличок (інформаційні стенди з QR-кодами, картами, туристичними стежками); формування туристичних інформаційних центрів з призначенням відповідальних осіб для проведення екскурсій; створення ремісничих центрів для виготовлення та продажу сувенірів.

До масштабних стратегічних проектів слід віднести побудову готелів, ресторанів, екосадиб,

інтерактивних музейних комплексів, локальних зооцентрів (вольєрів для вирощування фазанів, качок, зайців, благородних оленів та інших тварин, контактних зоопарків, страусиних ферм).

Висновки. Отже, дане дослідження дозволило виявити та розв'язати ряд проблем фінансового та соціального характеру для розвитку та функціонування екологічного туризму. Запропоновані заходи з організації та облаштування локацій для здійснення екологічного туризму, а саме: наповнення актуальною інформацією сайтів, ведення статистики відвідування; створення якісної інфраструктури з можливістю придбання продуктів харчування; сувенірної продукції; взяття в оренду спорядження; облаштування санвузлів; установка урн для сміття, сучасних інформаційних та інтерактивних стендів; проведення екскурсій, автентичних свят та тематичних заходів; дадуть можливості Національній туристичній організації створити комфортні умови для туристів та залучити нових споживачів туристичного продукту. За допомогою запропонована формули розрахунку ефективності туристичної діяльності, яка має практичне значення, є можливість залученню фінансування для облаштування туристичних об'єктів. Прихильність України до відповідального та сталого туризму сприятиме економічному розвитку, захисту довкілля, підтримці місцевих громад та культурному обміну не тільки між внутрішніми, а й з іноземними туристами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Sustainable Growth: Tourism Statistics. URL: <https://wtcc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>.
2. Брич В., Галиш Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. *Економічний аналіз*, 2020. Том 30. № 4. С. 23–30. URL: <https://orcid.org/0000-0002-2367-9349>.
3. Забуранна Л. В., Кулік А. В. Конкурентність підприємств сільського зеленого туризму: теорія, механізм формування та управління. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
4. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму: підручник. Київ: Знання, 2010. 502 с.
5. Лебедев, І. В. Сталий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*; за ред. : М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2018. №3 (67). С. 162–173.
6. Офіційний сайт НТОУ URL: <https://www.ntou-ukraine.org/> (дата звернення: 22.06.2022).
7. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 берез. 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
8. Теоретичні та прикладні аспекти сталого розвитку: функціональний, галузевий і регіональний

вектори : монографія. / Шкарлет С. М. та ін. Київ : КондорВидавництво, 2015. 316 с.

9. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. Семенов В. Ф. та ін. Одеса : Одеський державний економічний університет, 2011. 225 с.

10. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. Стеченко Д. М. та ін. (за ред. Д. М. Стеченка). Київ : Знання, 2012. 455 с.

11. Хомік О. О. Менеджмент у туризмі : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та управління: сучасний стан і перспективи розвитку» (м. Одеса, 23–24 листопада 2017 р.) Одеса : ОДАБА, 2017. С. 501–504.

REFERENCES:

1. Sustainable Growth: Tourism Statistics. Available at: <https://wttc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>.

2. Brych V., Halysh N. (2020). Stalyi rozvytok turystychnoi industrii: ekolohichni ta statystychni vymiry [Sustainable development of the tourism industry: ecological and statistical dimensions]. *Economic analysis*, vol. 30, no. 4, pp. 23–30. (in Ukrainian)

3. Zaburanna L. V., Kulik A. V. (2018) Konkurentnost i kyst pidpriemstv silskoho zelenoho turyzmu: teoriia, mekhanizm formuvannia ta upravlinnia [Competitiveness of enterprises of agricultural green tourism: theory, mechanism of formation and management]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 292 p.

4. Kiptenko V. K. (2010). Menedzhment turyzmu [Tourism Management]. Kyiv: Knowledge, 502 p. (in Ukrainian)

5. Lebedev, I. V. (2018). Stalyi rozvytok turyzmu : dosvid Yevropeiskoho Soiuzu i zavdannia dlia Ukrainy [Sustainable development of tourism:

the experience of the European Union and tasks for Ukraine]. Proceedings of the *Bulletin of socio-economic researches*: (eds. M. I. Zveryakova and others), Odesa: Odesa National University of Economics, № 3 (67), pp. 162–173. (in Ukrainian)

6. Ofitsiyni sait NTOU [Official site of NTOU]. Available at: <https://www.ntoukraine.org/> (accessed 22.06.2022).

7. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 berez. 2017 r. № 168-p. [On the approval of the Tourism and Resorts Development Strategy for the period until 2026]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>. (accessed 12.05.2022). (in Ukrainian)

8. Scarlet S. M. and others (2015). Teoretychni ta prykladni aspekty staloho rozvytku: funktsionalnyi, haluzevyi i rehionalnyi vektory [Theoretical and applied aspects of sustainable development: functional, branch and regional vectors]. Kyiv: Condor Publishing House. 316 p. (in Ukrainian)

9. Semenov V. F., Gerasimenko V. G., Gorbun G. P., Bogadyorova L. M. (2011). Upravlinnia rehionalnym rozvytkom turyzmu [Management of regional tourism development]. Odesa: Odesa State University of Economics. 225 p. (in Ukrainian)

10. Stechenko D. M., Bezugliy I. V., Turlo N. P., Markhonos S. M. (2012). Upravlinnia rehionalnym rozvytkom turyzmu [Management of regional tourism development]. Kyiv: Knowledge. 455 p. (in Ukrainian)

11. Khomik O. O. (2017) Menedzhment u turyzmi [Tourism management]. Proceedings of the *Ekonomika ta upravlinnia: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku*» (Odesa, November 23–24, 2017) Odesa: ODABA, pp. 501–504.